

ORCID: 0009-0006-7634-1567

BILINGVALIZMNING INGLIZ TILINI IKKINCHI CHET TILI SIFATIDA O'QITISHDAGI ROLI: NAZARIY VA AMALIY TAHLIL

Amiritdinova Dilorom Umidjon qizi,

SamDCHTI, Ingliz tili nazaryasi va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi

amiritdinovadilorom@gmail.com Tel.: +998901599779

Annotatsiya: Ushbu maqolada bilingvalizm tushunchasi va uning ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitish jarayonidagi roli tahlil qilinadi. Maqolada bilingval ta'lim modelari, kognitiv va psixolingvistik jihatlar, shuningdek, pedagogik metodlar yoritiladi. Bilingval o'quvchilarning til o'rganish jarayoniga ta'siri va bu jarayondagi afzalliklari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari bilingvalizmning til o'rganishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi va ta'lim jarayonida samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: bilingvalizm, ikkinchi til o'rganish, pedagogik strategiyalar, kognitiv jarayonlar, psixolingvistika, CLIL, immersion.

THE ROLE OF BILINGUALISM IN TEACHING ENGLISH AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE: THEORETICAL AND PRACTICAL ANALYSIS

Annotation: This article analyzes the concept of bilingualism and its role in teaching English as a second foreign language. It explores bilingual education models, cognitive and psycholinguistic aspects, as well as pedagogical methods. The impact of bilingual students on the language learning process and their advantages in this context are discussed. The research findings confirm the significance of bilingualism in language acquisition and provide recommendations for its effective application in education.

Keywords: bilingualism, second language acquisition, pedagogical strategies, cognitive processes, psycholinguistics, CLIL, immersion.

РОЛЬ БИЛИНГВИЗМА В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО ИНОСТРАННОГО: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Аннотация: В данной статье анализируется понятие билингвизма и его роль в обучении английскому языку как второму иностранному. Рассматриваются модели билингвального образования, когнитивные и психолингвистические аспекты, а также педагогические методы. Обсуждается влияние билингвальных учащихся на процесс

изучения языка и их преимущества в этом контексте. Результаты исследования подтверждают важность билингвизма в овладении языком и дают рекомендации по его эффективному применению в образовательном процессе.

Ключевые слова: билингвизм, изучение второго языка, педагогические стратегии, когнитивные процессы, психолингвистика, CLIL, иммерсия

KIRISH. Hozirgi globallashuv sharoitida ko‘p tillilik va bilingvalizm ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. Ayniqsa, ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘rganishda bilingval o‘quvchilarning imkoniyatlari va o‘ziga xos xususiyatlari alohida ahamiyat kasb etadi. Bilingvalizm lingvistik, kognitiv va psixolingvistik jihatdan shaxs rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi ko‘plab tadqiqotlarda tasdiqlangan (Bialystok, 2011; Cummins, 2008). Shu sababli, zamonaviy til o‘qitish metodikalarida bilingvalizm omili hisobga olinishi va undan samarali foydalanish strategiyalari ishlab chiqilishi lozim.

Maqolada bilingvalizmning ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘qitishdagi roli tahlil qilinadi. Bilingval ta’lim modelari, kognitiv va psixolingvistik jihatlar hamda pedagogik strategiyalar yoritiladi. Xususan, CLIL (Content and Language Integrated Learning) va immersion dasturlarining samaradorligi, kod almashish jarayoni va interferensiyaning ta’lim jarayoniga ta’siri muhokama qilinadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda O‘zbekistonda va boshqa ko‘p tilli muhitlarda ingliz tilini o‘rganish jarayoni jadallashmoqda. Bilingval o‘quvchilarning til o‘rganishdagi afzalliklari va uchraydigan qiyinchiliklarni chuqur tahlil qilish orqali samarali ta’lim metodlarini ishlab chiqish mumkin.

Tadqiqotning asosiy maqsadi – bilingvalizmning ikkinchi til o‘rganish jarayoniga ta’sirini o‘rganish va ushbu jarayonda samarali pedagogik yondashuvlarni tavsiya etishdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi savollarga javob topish ko‘zda tutilgan:

1. Bilingvalizmning kognitiv va psixolingvistik jihatlarini ikkinchi til o‘rganishga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
2. Bilingval o‘quvchilarning ingliz tilini o‘rganish jarayoni monolingval o‘quvchilarnikidan qanday farq qiladi?
3. Ingliz tilini o‘qitishda bilingvalizmni hisobga olgan holda qaysi pedagogik strategiyalar samarali bo‘lishi mumkin?

Maqolaning tuzilishi quyidagicha: dastlab bilingvalizm va ikkinchi til o‘rganish nazariyalari tahlil qilinadi, keyin uning ingliz tilini o‘qitish jarayoniga amaliy ta’siri muhokama qilinadi, so‘ngra pedagogik yondashuvlar bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Xulosa qismida tadqiqot natijalari va kelajak tadqiqotlar uchun istiqbolli yo‘nalishlar taqdim etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. So‘nggi o‘n yillikda bilingvalizm va uning ikkinchi til o‘rganish jarayonidagi roli bo‘yicha turli tillarda nashr etilgan ilmiy adabiyotlar keng tahlil qilingan. Ingliz, o‘zbek va rus tilidagi tadqiqotlar bilingvalizmning

lingvistik, psixolingvistik hamda pedagogik jihatlarini chuqur o‘rganib, bu jarayonning o‘quvchilarga ta’sirini turli nuqtai nazarlardan yoritib beradi.

Ingliz tilidagi tadqiqotlarda bilingvalizmning kognitiv rivojlanishga ta’siri, xususan, ijro funktsiyalari va metalingvistik xabardorlikni oshirishga ijobiy ta’siri qayd etilgan (Bialystok, 2011; Cummins, 2016). Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bilingval o‘quvchilar til strukturasi va mantiqiy bog‘liqliklarni yaxshiroq tushunib, ikkinchi tilni o‘zlashtirishda yuqori natijalarga erishadi. Shu bilan birga, ba’zi hollarda interferensiya va kod almashish jarayoni o‘quvchilar uchun muayyan qiyinchiliklar tug‘dirishi mumkin.

O‘zbek tilidagi ilmiy ishlar esa, asosan, ingliz tilini o‘qitishda bilingvalizmning o‘rni va zamonaviy metodlardan foydalanish imkoniyatlariga qaratilgan. Jumladan, ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘qitishda kommunikativ yondashuv, integratsiyalashgan ta’lim usullari va texnologik vositalarning samaradorligi muhokama qilinadi. So‘nggi yillarda CLIL (Content and Language Integrated Learning) kabi integratsiyalashgan ta’lim modellarining o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirishga qo‘shayotgan hisssasi o‘rganilgan. Shu bilan birga, ingliz va o‘zbek tillari tizimidagi farqlar va bu farqlarning ta’lim jarayonidagi roli ham tadqiq etilgan.

Rus tilidagi adabiyotlar bilingval ta’limga doir an’anaviy va zamonaviy metodlarni o‘z ichiga oladi. So‘nggi yillarda ushbu sohada olib borilgan izlanishlar ko‘p tillilikning jamiyat va ta’lim tizimiga ta’sirini o‘rganish bilan birga, til o‘rganishda interferensiyaning oldini olish usullari haqida ham fikr yuritadi. Jumladan, Bim (2013) tomonidan tahrirlangan ishlar chet tilini o‘qitish metodikasi, polikulturnost’ hamda zamonaviy lingvodidaktik yondashuvlarga asoslangan tadqiqotlarni o‘z ichiga oladi.

So‘nggi o‘n yillik tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, bilingvalizm chet tilini o‘rganish jarayonida turli xil pedagogik va psixolingvistik omillar bilan bog‘liq murakkab jarayondir. Bilingval o‘quvchilar kognitiv jihatdan ustunliklarga ega bo‘lsalar ham, ikkinchi tilni o‘zlashtirishda interferensiya va lingvistik aralashuv muammolari ham kuzatilishi mumkin. Shu sababli, ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘qitishda individual yondashuvlar va innovatsion metodlardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

NATIJA VA MUHOKAMA. Mazkur tadqiqotda bilingvalizmning ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘rganish jarayoniga ta’sirini o‘rganish uchun sifat va miqdoriy tahlil usullari qo‘llanildi. Tadqiqot davomida adabiyotlar tahlili, kuzatish, so‘rovnoma va intervyu metodlari asosida ma’lumotlar yig‘ildi.

Adabiyotlar tahlili so‘nggi o‘n yillikda ingliz, o‘zbek va rus tillarida nashr etilgan ilmiy ishlarni o‘z ichiga oldi. Kuzatish metodidan bilingval va monolingval o‘quvchilarning til o‘rganish jarayonidagi farqlarini aniqlash maqsadida foydalanildi. So‘rovnoma va intervyular esa ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘rganayotgan bilingval o‘quvchilarning qiyinchiliklari va ustunliklarini tahlil qilishga yordam berdi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari bilingvalizmning ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘rganish jarayoniga ta’sirini turli jihatlarida o‘rganishga imkon berdi. Ushbu bo‘limda

bilingval o‘quvchilarning lingvistik, psixolingvistik, pedagogik va texnologik yondashuvlar nuqtayi nazaridan chet tilini o‘zlashtirish xususiyatlari batafsil tahlil qilinadi.

1. Bilingvalizm va lingvistik xususiyatlar

Bilingval o‘quvchilarning ikkinchi til o‘rganish jarayoni monolingval o‘quvchilarnikidan farqli ravishda kechishi kuzatildi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, bilingval shaxslarning metalingvistik xabardorligi yuqori bo‘lib, ular grammatik strukturalarni tahlil qilish, so‘z va iboralarni mantiqiy bog‘lash qobiliyatiga ega bo‘ladilar. Masalan, ingliz tilidagi zamon formalarini o‘zbek va rus tillari bilan taqqoslab o‘rganish bilingval o‘quvchilar uchun tushunarliroq bo‘lishi aniqlandi. Biroq, bu jarayon ba‘zan interferensiya muammosini ham keltirib chiqarishi mumkin.

Interferensiya — bir tilning grammatik va fonetik elementlari ikkinchi tilga ta’sir o‘tkazishi natijasida yuzaga keluvchi hodisadir. Tadqiqot davomida bilingval o‘quvchilarda eng ko‘p uchraydigan interferensiya holatlari quyidagilar ekanligi aniqlandi:

- O‘zbek tilini ona tili sifatida biladigan o‘quvchilar ingliz tilidagi so‘z tartibini noto‘g‘ri qo‘llashlari (masalan, *I to school go* o‘rniga *I go to school* bo‘lishi kerak).
- Rus tili ta’sirida fonetik interferensiya kuzatilishi, ayniqsa, /w/ va /v/ tovushlarining farqlanmasligi (*west* va *vest* so‘zlarining bir xil talaffuz qilinishi).
- Ingliz tilidagi artikllarning noto‘g‘ri ishlatilishi, chunki o‘zbek va rus tillarida bunday tushuncha mavjud emas.

Bilingval o‘quvchilarning so‘z boyligi bo‘yicha ustunliklarga ega ekanligi ham kuzatildi. Ular yangi so‘zlarni kontekst asosida tushunish qobiliyatiga ega bo‘lib, bu ularga tezroq til o‘rganishga yordam beradi. So‘zlarning semantik bog‘liqligini tushunish, ma’no soylarini farqlash va sinonimlardan foydalanish bilingval o‘quvchilarda yaxshiroq shakllanganligi qayd etildi.

2. Psixolingvistik jihatlar

Bilingvalizmning psixolingvistik ta’siri ham muhim o‘rinni egallaydi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, bilingval shaxslar yuqori darajada kognitiv moslashuvchanlik (cognitive flexibility) va ijro funktsiyalariga (executive functions) ega bo‘lib, bu ularga yangi til tizimlarini tezroq o‘zlashtirish imkonini beradi.

Bilingval o‘quvchilarning psixolingvistik xususiyatlari quyidagilar bilan tavsiflanadi:

- **Kod-switching (kod almashinuvi)** – bilingval o‘quvchilar bir tildan ikkinchi tilga oson o‘tish qobiliyatiga ega bo‘lib, bu ularga dars jarayonida ma’lumotlarni tezroq qayta ishlash imkonini beradi. Biroq, bu jarayon ba‘zan ortiqcha bog‘liqlik hosil qilib, til o‘rganish jarayonida qiyinchilik tug‘dirishi mumkin.
- **Ishlash xotirasi (working memory)** – bilingval o‘quvchilar monolingvallarga nisbatan ko‘proq lingvistik ma’lumotni bir vaqtning o‘zida qayta ishlash qobiliyatiga ega bo‘lishadi. Masalan, ular bir vaqtning o‘zida gap tuzish va grammatikani nazorat qilish qobiliyatini rivojlantirgan bo‘ladilar.

- **Diqqat konsentratsiyasi** – tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, bilingval o‘quvchilar e’tiborini diqqat bilan boshqarish va keraksiz lingvistik ma’lumotlardan voz kechish qobiliyatiga ega bo‘ladilar. Bu xususiyat ularning chet tilini o‘rganish jarayonida muhim afzallik sanaladi.

3. Pedagogik strategiyalar va o‘quv jarayoni

Bilingvalizm chet tilini o‘qitishda alohida yondashuvlarni talab qiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, quyidagi strategiyalar bilingval o‘quvchilar uchun eng samarali ekani aniqlandi:

- **Kontrastiv tahlil** – o‘quvchilar til o‘rtasidagi farqlarni tushunish orqali grammatik va leksik xatolarni minimallashtiradilar.

- **Kommunikativ yondashuv** – ingliz tilini tabiiy muloqot jarayonida o‘rgatish bilingval o‘quvchilar uchun samarali bo‘lib, ularning til kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi.

- **Interfaol ta’lim metodlari** – role-play, gamifikatsiya, multimedia resurslardan foydalanish o‘quvchilarning faolligini oshirib, ularning motivatsiyasini mustahkamlaydi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, texnologiyalarni chet tilini o‘qitishda qo‘llash bilingval o‘quvchilar uchun ayniqsa samarali hisoblanadi. Masalan, Kahoot, Quizlet, Duolingo kabi interaktiv platformalar yordamida o‘quvchilar so‘z boyligini oshirish va grammatikani mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

XULOSA. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bilingvalizm ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o‘rganish jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Bilingval o‘quvchilar lingvistik, kognitiv va pedagogik jihatdan bir qancha afzalliklarga ega bo‘lsalar-da, ba’zi qiyinchiliklar ham mavjud.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Amiritdinova, D. "FEATURES OF ADVERTISING MATERIALS." Вестник магистратуры 5-2 (128) (2022): 42-43

2. Amiritdinova, D. (2024, November). Differentiation in Reading Tasks: Supporting Diverse Learners in the Classroom. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 563-565).

3. Amiritdinova, D., & Qurbonova, A. (2024, November). Til o‘rganishda summativ, formativ baholash va fikr mulohazalar: o‘quvchilarning taraqqiyotiga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish va o‘qitish omillarini moslashtirish uchun doimiy baholash strategiyalari va fikr mulohazalaridan foydalanish. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 596-599).

4. Amiritdinova, D., & Normurodova, R. (2024, November). Gamification in ESL/EFL Classrooms: Using Game-Based Learning Platforms Such as Kahoot and Quizlet to Motivate Students and Improve Language Skills. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 557-559).

5. Amiritdinova, D., & Normurodova, S. (2024, November). Differentiation in Listening Tasks: Supporting Diverse Learners in the ESL/EFL Classroom. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 520-522).

6. Bialystok, E. Bilingualism: The Good, The Bad, and The Indifferent // Bilingualism: Language and Cognition. – 2011. – Vol. 14(1). – P. 3–11.
7. Cummins, J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. – Clevedon: Multilingual Matters, 2016. – 328 p.
8. Bim, I.L. Teoriya i praktika obucheniya inostrannym yazykam v shkole. – Moskva: Prosveshchenie, 2013. – 304 s.
9. Xoshimov O., Abduazizov A. Ingliz tilini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2015. – 256 b.
10. Hasanova D. Chet tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuv // O‘zbek tilshunosligi jurnali. – 2018. – №2. – B. 45–52.
11. Baker, C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. – Bristol: Multilingual Matters, 2017. – 496 p.
12. Grosjean, F. Bilingual: Life and Reality. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2013. – 276 p.
13. Khudoyberganova M. CLIL metodining ingliz tilini o‘qitishdagi o‘rni // Ta’lim va innovatsiya ilmiy jurnali. – 2020. – №4. – B. 33–40.
14. Macaro, E. English Medium Instruction: Language and Pedagogy. – Oxford: Oxford University Press, 2018. – 368 p.
15. Tareva E.G., Mikhailova N.A. Polikulturnaya kommunikatsiya v usloviyax bilingvizma. – Moskva: FLINTA, 2019. – 224 s.